

פסח תשע"ד

סימני השאלה, סימני הגאולה – מחשבות לפסח

הרבה אילה מרון-שעשוע, קהילת "בבת עין"

הרעיון של חירות הוא חמקמק, וקשה למצותו ב'שמחה רבה שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא'. היציאה לחירות היא אכן סיבה לשמחה, אולי העמוקה והמעצימה ביותר, אבל סיפור יציאת מצרים, כפי שהוא מופיע בספר שמות ומהדהד בהגדה של פסח, כרוך בשבר הירידה למצרים, במאבק ממושך מול כובד לבו של פרעה ובחשיפה לפגעים בלתי צפויים המסומלים במכות מצרים. גם כאשר מתרחש הבלתי אפשרי והעבדים סוף סוף יוצאים למסע החירות, הם מגלים שהוויתור על הנוחות והביטחון בחיי העבדות (גם אם מדומים) כרוך גם הוא באובדן ובכאב, ולצדם - געגועים ל'סיר הבשר' – לשגרה הצפויה מראש של העבדות.

חזרתם של פסח וסיפור יציאת מצרים מידי שנה מלמד גם שהמאבק לחירות אינו חד פעמי אלא מתמשך. הזיכרון לא תמיד מיטיב עם היוצאים לחירות ומצייר את המצב הקודם כנינוח ומספק (ברוח ההפרזה המשונה: "זכרנו את הדגה אשר נאכל בַּמִּצְרַיִם חֵמָּה אֶת הַקֶּשֶׂאִים וְאֶת הָאֵבֶטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִיִּם", במדבר יא' ה) ובד בבד משכיח ומקהה את מחיר השעבוד. ולכן שפע הציוויים הקשורים בחג: 'החֲדֹשׁ הַזֶּה לָכֶם', 'זכר ליציאת מצרים', 'בכל דור ודור' – הדרישה המתמדת לזכור, להיזכר, להזכיר לעצמנו, לספר לבנינו ובנותינו, להראות עצמנו כאילו אנחנו ולהרבות בסיפור יציאת מצרים, על מנת לחזור ולהזכיר את תלאות העבדות ואת ריח המרחבים בשדות החירות.

תשעה קבין של שעבוד ירדו לעולם: לשעבוד פנים וצורות שונות ומשונות, אורבות, בלתי צפויות, חמקמקות, מעמידות פנים. הקושי, האתגר הגדול בשעבוד הוא לזהות אותו, לקרוא לו בשם, כי השעבוד יודע לעטות על עצמו מסיכות ולהתחפש, להסוות עצמו בגלימה מפוארת של צדקנות, התחסדות, חשיבות, רצינות, אידיאולוגיה נשגבת, חתירה בלתי נלאית לשלמות, קורבנות. וסכנה גדולה לא פחות – להתגלמויות השונות של השעבוד יש נטייה לתפוח בקלות - תנו להן קצת סוכר, קצת קמח, קצת עידוד וחמימות, הנהון קל של הראש, טפיחה קלה על השכם, והן כבר מתחילות לתפוח ולהתעצם ולעלות על גדותיהן, עד שאין אתר פנוי מהן, ודרכי היציאה והמילוט הולכות ומתהדקות וצרות.

השעבוד לא מציע פתרונות אלא מדמיין נקמות מתוקות ומטורפות. הוא קשה מאוד להידברות. אז מה עושים עם הכוחות הללו, התופחים והמשלהבים את עצמם, ואינם משאירים מקום לשיקול דעת ומחשבה ובחירה?

השנה לקראת פסח עלתה בי מחשבה על טקס ששמעתי עליו, אך מלבד רמזים לקיומו שפגשתי לפני שנים בחוף ים בברזיל, לא ראיתי גילויים ממשיים שלו. טקס הוודו.

הנוכחות הרווחת ביותר של נושא הוודו בחיי עד כה מופיעה בכל פעם שאני מציעה לניצן, בני, טיפול חורג במעט מהטיפול הקונבנציונלי – מתרופה הומאופטית דרך תמציות צמחי מרפא ועד דיקור סיני. בכל פעם שאני מעלה את האפשרות, ניצן נושא אלי מבט משועשע ואומר בספק תשובה ספק שאלה:

אה! וודו וודו...

והולך למגינת לבי לרופא המשפחה לבקש מרשם לתרופה הכי קונבנציונלית.

אבל השנה החלטתי לראשונה לבדוק במה מדובר. גיליתי שמה שאנחנו מכירים כטקס הוודו קשור לביטויים הפחות משמעותיים של הטקס, הקשורים לפגיעה באדם אחר ('מאגיה שחורה'), אבל עיקר המטרה בוודו הוא ריפוי ('מאגיה לבנה'). הוודו נועד לעורר שיח - שיח של אדם עם רוחות וכוחות שקיימים ופועלים סביבו, שאת עזרתם הוא מבקש דרך סימון הנקודות והאזורים בגופו (ובנפשו!)

שזקוקים לטיפול ולריפוי על בובה. הוודו מעודד בעצם עבודת נפש ממוקדת, שמשתמשת בבובה כבבואה המשקפת את העולם הפנימי, תוך הצבעה על הקשר בין גוף לנפש.

גיימס פרייזר, אנתרופולוג בריטי, חוקר מאגיה ודת במגוון תרבויות, הציע לסוג זה של טקסים את הכותרת 'קסם הומיאופטי' או: 'קסם על דרך חיקוי' – הפועל על העיקרון של 'דומה מושך דומה' ובאמצעות דימוי או תמונה¹.

שיטת ריפוי המתבססת על עיקרון זהה, תוך שימוש בדמיון ולא בבובה ממשיה, פותחה באמצע המאה ה-20 על ידי פסיכולוג ופילוסוף אמריקאי יוג'ין ג'נדלין ונקראת התמקדות – focusing. הטיפול בשיטת התמקדות מפנה את תשומת לב המטופל (בעצמו או בעזרת מטפל/מאמץ) מן הדיבור אל התחושה ('felt sense') ומציע טכניקות של סריקת הגוף על מנת לאתר בתוכו את נקודות הכאב, המתח, הכיווץ והצמצום על מנת להפנות תשומת לב לאותן הנקודות ולהזרים לתוכן כוחות רעננים של התרחבות, התבהרות והחלמה².

אני לא מתמצאת מספיק בשיטת הדיקור הסיני, אבל אולי גם כאן העיקרון הוא דומה: לזהות את מוקדי החולשה, הכאב, החולי ולעורר אותם לפעולה דרך הזרמת דם וזרימת אנרגיה למקומות הללו, הזקוקים לריענון וכוחות מחודשים.

ומה לאלה ולחג החירות?

נדמה לי שהיציאה הטקסית ממצרים מידי שנה דורשת מכל אחד מאתנו, הרואים את עצמנו כאילו אנחנו יוצאים ממצרים, עבודת הכנה דומה: למפות, לאתר, לסמן, את נקודות התורפה והחולשה שלנו, אותם תחומי נפש שבהם אנחנו מחליקים בקלות רבה מידי לתגובה רפלקסיבית, שמבוססת על דפוס קבוע מראש ולא על בחירה.

הרחבת תחומי הבחירה בחיינו היא בעיני עיקר המשימה של שחזור יציאת מצרים, או אם תרצו: **החלפת הרפלקסיבי, המתגונן, ברפלקטיבי – המתבונן.**

שלושה שלבים עיקריים צריך לעבור על מנת למלא את המשימה:

הראשון, איתור, זיהוי וסימון אותם מקומות צרים שהשנה נרצה להניח מתחת לזרקור. כמו בסרט בהילוך איטי אנחנו מזהים את רגע המעידה, שבו אנחנו נופלים שוב לדפוס המוכר, לאזור הנוחות (מצרים, סיר הבשר), לתלונה, להתמרמרות, לקורבנות – ממש כמו בני ישראל ביום שאחרי חציית הים, ומאירים את הנקודה הזו, כפי שאנחנו בודקים את החמץ הנותר בפינות הבית לאור הנר; השני, בחינה ופירוש מחדש, פתיחת מניפת אפשרויות התגובה - לספר ביציאת מצרים; השלישי – הפנמה: אכילת לחם החירות, המצה, עם השילוב הבלתי שגרתי בין מתוק למר, בין טעם השעבוד לפוטנציאל הגאולה.

סדר פסח הוא ההזדמנות לנעוץ סיכות מרפא בסיפור החיים שלנו – לטפל במקומות של תסיסה, של חמיצות והתמרמרות, שמובילים פעם אחר פעם לדרכים ללא מוצא, על מנת לספר את הסיפור מחדש ולגלות בו נתיבים ואופקים חדשים.

איך עושים את התהליך הזה בלי להוציא לעצמנו את הרוח מהמפרשים, בלי לפגוע ביכולת שלנו לעלות על גדותינו, להתלהב, להתאהב?

התשובה היא דיוק. לא הורסים ומערערים הכל, מרחיקים רק את החמץ, שהכללים לגביו הם די מדויקים, לא גורפים (לפחות כך במקור): 'כל שהוא ממין דגן³ ובתהליך אפיית המצה – קוטעים את תהליך התסיסה באיבו, הן במגבלת הזמן והן בחורים שעושים בבצק על מנת להוציא ממנו את שאריות האוויר.

המצה היא לחם הדיוק: הבסיסי, הפשוט, הראשוני ביותר.

אז בעולם הממשי יש לנו מזלג, סיכות ומחטים כדי להבטיח שהבצק לא יחמיץ.

¹ Sir James G. Frazer, The Golden Bough, page 14: Homeopathic or Imitative magic

² על פי: Eugene T. Gendlin, The Experiential Response

³ כל מי שהוא ממין דגן – הרי זה עובר בפסח, פסחים פרק ג' משנה א', ובמשנה קודמת (פרק ב' משנה ה') פירטו חמישה מיני הדגן: חיטים, שעורים, כוסמין, שיפון ושיבולת שועל.

בובות וודו

ומה יש לנו בסיפור שמאוורר ומדייק ומבטיח שאנחנו לא מפריזים?
פשוט – השאלות.

השאלות בליל הסדר הן המתכוון להורדת יומרנות מיותרת, לזהירות מן ההפרזה. ההפרזה מן השטן, הדיוק - מסימני הגאולה, וסימני הגאולה מסימני השאלה⁴. האפשרות לשאול שאלות משמעותיות ובשלב השני להשיב להן תשובה כנה ופשוטה עשויה לעצור את ההיסחפות, התפיחה והתסיסה, ולסמן לנו את דלת היציאה: יציאת מצרים – מכאן.

זיו בהרל, מתוך האתר: באופן טבעי

אם נרשה לעצמנו לראות בסדר פסח 'מדריך ליציאה מעבדות לחירות', אז הנה כבר בפתחה – שאלה: מה נשתנה? עברה שנה, כמו לפני שנה אנחנו חוגגים את הסדר, אז מה השתנה השנה? בהמשך, בפרק על ארבעת הבנים, שוב אנחנו מתמודדים עם שאלות. אנחנו פוגשים את שאלותיהם של הבן החכם, הרשע והתם, ומשיבים לכל אחד על פי דרכו. דווקא הרשע ששואל: 'מה העבודה הזאת לכם?' מדגים לנו את הפרקטיקה של נעיצת הסיכות: חשבתם שאתם נחים על זרי דפנה – רגע, האם זו עבודה או עבדות? איך תהיו בטוחים שאתם לא מחליפים את אלילי מצרים באלילים אחרים? את שעבוד מצרים בשעבוד אחר? האם עשיתם את העבודה הדרושה על מנת לצאת ממצרים

⁴ רעיון דומה אפשר למצוא בשירו של עמיחי, מילות השאלה הקטנות של חיי: הו, מלות השאלה הקטנות של חיי, / מקפצות ומתחמקות ומצפצפות מאז ילדותי / כמו צפורים קטנות, כמו חרגולים קלים / אבל / קשהתבגרותי עשיתי מהן מלות תשובה קבדות / כמו ברנזים קבדים ותרנגולות מפתמות / שרובצות ולא יוכלו שוב / להתרומם ולעוף. / מהות, איכות, מיהות, ועופות עוד קבדים מהם: / לאגות, מדוענות, מנדעות, למאות, ולמות. (עמיחי, פתוח סגור פתוח, עמ' 22)

גם השנה? אתם בטוחים שהסדר הזה מספך באמת ביציאת מצרים ולא חוזר ליסיר הבשרי למקום השגור, הידוע, המוכר והמתוק?
אחריו נפגוש בבן שאינו יודע לשאול, ונידכש ללמד אותו לשאול, ושוב, אם נראה את ארבעת הבנים כביטויים למחוזות נפש שונים בתוכנו⁵, ההזמנה היא ברורה: בואו נבחן את המקומות, התחומים, הרגשות, העמדות, לגביהם אנחנו לא שואלים, אותם אנחנו לוקחים כמובן מאליו. בואו נעורר ונעודד את עצמנו לשאול, לברר, לבדוק שוב.
ולבסוף, כשנגיע ללב הסדר, לשלושת המרכיבים שבלעדיהם לא יצאנו ידי חובת הסדר⁶, נשאל: על שום מה?
לשם מה? לשם מה יצאתי ממצרים?
אחרי שעשיתי את כברת הדרך, סימנתי לעצמי את השעבוד, נעצתי בו סיכות, הוצאתי ממנו את האוויר, פתחתי חלונות ודלתות במקום שהיו בו קירות וחומות, מה עכשיו? לאן פני מועדות כעת? מה הבחירה, מה המשימה? מה הייעוד?⁷
כמו בכל שנה, עלינו המשימה להרכיב מחדש את התמונה, לסמן מחדש את הדרך, כאשר הטעם הכרוך התפל-המר-המתוק של החירות בפנינו⁸.

⁵ "כנגד ארבעה בנים שיש בכל בן, ארבעה קולות שיש בכל אישיות – דיברה תורה", יריב בן אהרון, הגדת הלילה הזה, עמ' 43.

⁶ כדברי רבן גמליאל המצוטטים בהגדה: כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה ומרור.

⁷ בפרק 'מהי חירות' באסופה 'זכויות האדם והאזרח בישראל' נערכת הבחנה בין חירות שלילית – 'חירות מ...' שמתמצה בהסרתה של מניעה כלשהי, לבין חירות חיובית, 'חירות ל...' שעיקרה הגדרה ומיצוי עצמי.

⁸ פעם שטעמנו את טעם החירות, אולי נרצה לשוב ולהיאבק למענו בפעם הבאה, כיוון שהחירות, כפי שטוען השל, אינה מצב מתמשך אלא רגע נדיר ויקר מציאות. כותב השל: "מיהו אם כן האדם החופשי? האדם היוצר אשר אינו נסחף בזרם ההכרח, אשר אינו כבול בשלשלאות התהליכים, אשר אינו משועבד לנסיבות. אנו בני אנו פועלים מתוך חירות רק ברגעים נדירים של יצירתיות...". אברהם יהושע השל, אלוהים מבקש את האדם.